

ДЕЯКІ ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ
КАТЕГОРІЇ "ЯКІСТЬ ЖИТТЯ"

In the article the system of approaches to definition of the category "quality of life" is considered. The analysis of domestic and foreign researches on the problems of quality of life is carried out. The definition of the notion "quality of life" is specified.

У сучасних умовах поняття "якість життя" займає міцне положення в наукових дослідженнях. Зростаючий інтерес до проблематики якості життя свідчить про те, що наше суспільство стурбоване вже не стільки проблемами самозбереження, скільки питаннями стійкого соціального розвитку і відновлення своєї ролі та свого місця у світовому співтоваристві. Значимість проблеми якості життя в Україні зростає й у зв'язку з тим, що людський ресурс в умовах активно прогресуючих процесів старіння і депопуляції населення стає найдефіцитнішим ресурсом.

У науковому середовищі ще не склався єдиний підхід до змісту самого поняття "якість життя", його відмінності від "рівня життя", немає загальновизнаної методології і методики його виміру.

Слід відмітити, що ще в 60-ті роки минулого сторіччя в найбільш розвинутих країнах світу стала очевидною обмеженість використання терміна "рівень життя", оскільки економічне зростання і досягнення високого рівня життя не гарантують соціальну стабільність, не рятує від захворювань, забруднення навколишнього середовища і техногенних катастроф.

Закордонні дослідження якості життя проводяться в двох напрямках: на базі об'єктивних умов життя і на основі вивчення ступеня задоволеності життя самими суб'єктами.

Перша модель визначає якість життя як результат комбінації різних статистичних показників. Ця модель дозволяє одержати об'єктивну оцінку матеріальних умов життя, що впливають на якість життя соціального суб'єкта.

Однак домінуючим напрямком виступає модель "якості життя, що відчувається", оскільки складний характер взаємозв'язку об'єктивних і суб'єктивних умов життя не підтверджує те, що люди в кращих матеріальних умовах життя більш задоволені ним, ніж ті, що знаходяться у відносно гірших умовах. Ця модель побудована на ствердженні, що істинне значення якості життя відбито в суб'єктивних відчуттях індивідів, що формуються на основі конкретних матеріальних умов життя, емоційного стану і т. п.

Більшість західних дослідників виділяють у суб'єктивних оцінках раціональний й емоційний компоненти. Перший складається із загальної задоволеності життям і оцінок ступеня задоволеності різними сторонами життя. Другий компонент становить баланс позитивних і негативних емоцій. До позитивних емоцій відносяться відчуття щастя, соціальної безпеки, впевненості в завтрашньому дні. Негативні емоції виражаються у відчуттях депресії, фрустрації, стресу.

Значний інтерес становить висновок західних дослідників, відповідно до якого в умовах радикальних соціальних перетворень індивідуальні уявлення про якість життя формуються в основному під впливом не раціонального, а емоційного компонента.

Як бачимо, якість життя розглядається в західних дослідженнях і як загальносоціологічне, і як соціально-економічне, і як чисто економічне поняття. Одні дослідники визначають його як рівень якості життя, інші — як якість рівня життя, треті

вважають ці поняття не зв'язаними між собою й відносять їх до різних областей наукового знання.

Основною причиною появи і широкого поширення терміна "якість життя" в суспільствах з високим рівнем споживання є зміна механізму всього соціального розвитку. На місце сугубо економічних критеріїв розвитку прийшли критерії якості життя, а розвиток людського потенціалу став метою і фактором економічного зростання.

У літературі поняття "якість життя" і "рівень життя" нерідко переплітаються й заміняють один одного, що не цілком коректно. При цьому рівень життя визначається як показник, що характеризує кількість і якість товарів та послуг, споживаних у країні.

Говорячи про якість життя, нерідко легко переходять до таких кількісних характеристик рівня життя, як споживчий кошик. Дане поняття означає набір товарів-представників у заданих кількостях з фіксованими цінами. Визначаючи рівень життя, до споживчого кошика додають показники смертності населення, загальноосвітній рівень і т. п., вирішуючи тільки частку проблеми якості життя і не даючи чіткого визначення самому поняттю.

Якість життя, на погляд авторів, містить у собі і рівень життя як характеристику задоволення матеріальних і соціальних потреб, і спосіб життя як діяльність суб'єкта у відповідності (або невідповідності) із загальноприйнятими в конкретному суспільстві цінностями (ціннісними орієнтаціями).

Таке визначення дозволяє розглядати якість життя як функцію і результат життєдіяльності соціального суб'єкта, що визначається реалізованим потенціалом людини в існуючих умовах. Звідси вимір цього потенціалу є одночасно й оцінкою якості життя.

У дореформеній вітчизняній науці термін "якість життя" не одержав широкого вжитку, хоча теоретичні дослідження змісту цього поняття і проводилися. Якість життя в той період виступало проміжним компонентом єдності рівня, якості та способу життя. У цей період домінував підхід до якості життя як сукупності якісних характеристик споживаних товарів, благ і послуг (якість харчування, якість й модність одягу, комфорт житла, якість охорони здоров'я, освіти, сфери обслуговування й ін.). Тим самим "висота" якості життя теоретично визначалася якістю споживаних товарів, благ і послуг, а зміст якості життя ставав близьким до поняття "високоякісне життя".

У сучасних умовах існують різні підходи до поняття "якість життя". Так, В. Шелохаєв вважає, що "ядро" поняття якості життя включає кілька рівнів. Первинним є елементарне біологічне відтворення, де найбільшою мірою виявляються природні властивості людини, що дають можливість виживати, навіть знаходячись на найнижчій межі матеріального забезпечення. Інший рівень — коли суспільство, не задовольняючись чисто біологічним виживанням, починає формувати визначені потреби. Інтереси суспільства вже не замикаються тільки на якості життя сучасного покоління. Він також вважає, що в проблемі якості життя помітну роль відіграють медичні і демографічні проблеми [1].

О. Панарін та С. Кара-Мурза вважають, що якість життя містить у собі якийсь набір інваріантних параметрів існування людини взагалі, незалежно від типу культури. Людина повинна бути сита, одягнена, взута, мати мінімальні гарантії безпеки [1].

О. Субетто й О. Григор'єва визначають якість життя як систему якостей духовних, матеріальних, соціокультурних, екологічних і демографічних компонентів життя. У цій системі виявляється рівень реалізації родових сил людини, творчий зміст його життя [2]. На думку цих спеціалістів, "якість життя" — це ступінь розвитку і повнота задоволення всього комплексу потреб та інтересів людей, що виявляються як у різних сферах діяльності, так і в самому життєвідчутті. Проблема якості життя містить у собі умови, результати і характер праці, демографічні, етнографічні й екологічні аспекти існування людей.

П. П. Горбенко розглядає категорію "якість життя" з точки зору її основних складових: рівень життя, спосіб життя, тривалість життя і стан здоров'я [3].

І. Прибиткова під якістю життя розуміє оцінку сукупності умов фізичного, розумового і соціального благополуччя, як во-

ни уявляються окремим індивідом і окремою групою населення [4]. Такої ж думки дотримується і Е. Лібанова.

Аналогічне визначення категорії "якість життя" дає Є. С. Савченко: "Якість життя як комплексна оцінка життєдіяльності людей являє собою систему показників, що характеризують рівень реалізації потреб людини, ступінь задоволеності його здійсненням своїх життєвих планів, співвіднесені з мінімальними соціальними стандартами і з ресурсними можливостями суспільства. Якість життя людей не зводиться тільки до рівня їхнього життя, хоча показники рівня життя істотно впливають на відчуття соціальної комфортності. Якість життя визначається показниками задоволення потреб людей у конкретних соціальних умовах, що доповнюються впевненістю, що їм удалося зберегти і не поставити під загрозу свою фізичну і психічну цілісність, особисту волю і можливості для творчості" [5].

На думку І. В. Сичевої, "якість життя населення" — складна економічна категорія, що в загальному виді містить у собі якість здоров'я населення, якість освіти, якість культури, якість середовища, якість соціальної, економічної й політичної організації суспільства [6]. Для її оцінки використовують різні підходи. Так, американський некомерційний Комітет з демографічної кризи здійснює дослідження якості життя населення в десятих найбільших містах світу за 10 показниками: вартість харчування, житлові умови, якість житла, зв'язок, освіта, охорона здоров'я, спокій, вуличний рух, чистота повітря, суспільна безпека.

В. О. Майдубура включає такі компоненти в поняття "якість життя": дохід населення; споживання населенням матеріальних, культурних і побутових послуг; рівень забезпеченості тих, хто працює, відповідними умовами, необхідними у виробничому процесі; стан задоволення потреб населення у сфері фізичного, духовного і соціального розвитку; демографічні показники; рівень існуючих суспільно-правових гарантій, які має населення країни, а також надійність забезпечення політичних свобод громадян суспільства [7].

В. С. Пономаренко виділяє такі складові якості життя: тривалість життя населення; здоров'я населення; освіченість населення; екологічна ситуація; доходи населення [8].

Порівняння якості життя населення в різних країнах здійснюється за допомогою інтегрального індикатора, розробленого в 1990 році фахівцями Програми розвитку ООН (ПРООН) для міжнародних зіставлень і названого "індекс розвитку людського потенціалу". В першій доповіді ПРООН була сформульована головна ідея економічного і суспільного прогресу на рубежі XX і XXI століть: не прискорення ринкової економіки, а забезпечення кожній людині можливостей реалізовувати свій потенціал і вести здорове, повноцінне, творче, активне життя.

Як основні характеристики людського потенціалу розглядаються три головні можливості людини: довголіття і здоров'я; освітнє і професійне зростання; гідний рівень добробуту.

Тому індекс розвитку людського потенціалу визначається як усереднене значення трьох узагальнюючих індексів:

а) очікуваної тривалості життя (довголіття), встановлюваної як тривалість майбутнього при народженні життя;

б) досягнутого рівня освіти, вимірюваного як сукупний індекс грамотності дорослого населення й сукупної частки учнів, яких було зараховано в навчальні заклади першого, другого і третього рівнів;

в) рівня життя населення, вимірюваного як обсяг валового внутрішнього продукту, що припадає на душу населення.

Таким чином, поняття "якість життя" використовується дуже широко, але воно не має загально визначеної формалізованої структури і стандартного набору індикаторів. Пріоритети залежать і від потреб людей, і від рівня розвитку країн та регіонів, тому критерії оцінки не збігаються для розвинених країн і країн, що розвиваються. Повний перелік компонентів якості життя, що враховуються у всіх наведених дослідженнях якості життя, включає: доходи населення; бідність; безробіття і використання робочої сили; динаміку демографічних процесів; освіту і навчання; здоров'я, продовольство і харчування; стан житла (населених пунктів), інфраструктуру, зв'язок; ресурси і стан природного середовища; культуру, соціальні зв'язки,

сімейні цінності; політичну і соціальну стабільність (безпеку); політичні і цивільні інститути.

Отже, аналіз поняття "якість життя" показав, що серед різноманітних визначень цієї категорії найбільш часто використовується визначення, відповідно до якого під якістю життя розуміють теоретичну систему, що складається з об'єктивних умов існування та їхньої оцінки на рівні суспільства й індивіда. Це дослідження дозволяє зробити висновок, що поняття "якість життя" — це інтегроване поняття, що включає в себе безліч різноманітних факторів, які часто не піддаються кількісній оцінці. Це поняття охоплює: характеристики показників рівня життя, умов праці й відпочинку; житлових умов; соціальну забезпеченість і гарантії; безпеку життєдіяльності; стан навколишнього середовища; наявність вільного часу й можливості його продуктивного використання; суб'єктивні відчуття спокою, комфортності, стабільності й упевненості в завтрашньому дні.

Література: 1. <http://www.rpvita.ru>. 2. <http://bbs22.narod.ru>. 3. <http://www.nih.ru>. 4. Якість життя в Україні: час жити і час виживати: Матеріали круглого столу, провед. Центром соціального прогнозування. — К.: Віра "Інсайт", 2003. — 112 с. 5. <http://www.bel.edu.ru>. 6. Докторович А. Смысл и методика расчета индекса развития человеческого потенциала // Российский экономический журнал. — 2000. — №5 – 6. — С. 89 – 91. 7. Мандибура В. О. Рівень життя населення та механізми його регулювання: Автореф. дис. ... докт. екон. наук. — К.: Інститут економіки НАН України, 1999. — 39 с. 8. Пономаренко В. С. Рівень і якість життя населення України: Монографія / В. С. Пономаренко, М. О. Кизим, Ф. В. Узунов. — Харків: Вид. Дім "ІНЖЕК", 2003. — 226 с.

Стаття надійшла до редакції
08.12.2005 р.

УДК 339.722:519.865

Куস্যй М. Ю.

ГНОСЕОЛОГИЧЕСКАЯ МОДЕЛЬ ДИНАМИКИ ТРЕНДОВ НА FOREX С УЧЕТОМ ФРАКТАЛЬНОСТИ РЫНКА

In the article the analysis of market processes with the consideration of Fractal Market Hypothesis (FMH) is offered. The application of gnoseological imitation model in the fractal nature of market is considered.

Глобализация финансовых рынков способствовала повышению интереса к моделям для анализа и прогнозирования трендов и разработки инвестиционной стратегии участников рынка. Такие модели предлагает множество авторов, занимающихся проблемами анализа в работе участников рынка [1]. Одной из наиболее удачных адаптивных моделей является технический анализ динамики трендов. Но, к сожалению, он не всегда адекватно отражает те рыночные процессы, которые участвуют в ценообразовании. В действительности же цена достаточно сложно и динамично изменяется.

При этом характер ее изменений зависит, как минимум, от двух составляющих процесса ценообразования: детерминированной, то есть обладающей памятью рынка, и случайного шума, не обладающего долговременной памятью [2, с. 771 – 791].

Наиболее подробно можно оценить влияние детерминированных и случайных процессов на основе двух гипотез: гипо-